

Füzesgyarmat térségének madártani vizsgálata

RÉTHY ZSIGMOND

„Nincsen hazánknak egyetlen városa, helysége, vagy megyéje, amelynek faunáját minden csoportra vonatkozólag csak megközelítő pontossággal is ismernők.”
Dudich Endre: *A magyar állatvilág kutatásának megszervezése*. Állattani Közlemények, 25. 1–2. 15.p. 1928.

ABSTRACT (*Ornithological investigations on the vicinity of Füzesgyarmat.*) Author has made some ornithological examinations of the surroundings of Füzesgyarmat, one of the central part of the former "Sárrét". In the fauna catalogue given after the ornithological history, can be found the ornithological analysis of the eighties, during this period the presence of 120 species had been confirmed.

Bevezetés

Füzesgyarmat és határának növénytani vagy állattani vizsgálatát térségi viszonylatban kell elvégeznünk. A régmúlt legendás Sárrét világa és a jelenlegi intenzív mezőgazdálkodás a tágabb térségben hasonló adottságokat és lehetőségeket biztosít a flórának és a faunának egyaránt. A régióban – más települések megrendelésére – elkészült dolgozatok gyakorlatilag mind ezt az elvet követték.¹ Természetesen a mikro-életterek meghatározzák a kisebb különbségeket, de ezek nem tekinthetők a táj „jelenlegi” alapvető meghatározóinak, hiszen az antropogén behatások ma is szinte folyamatosan változtatják a térség lehetséges élettereit.²

A madarak egy adott – változatos élőhelyeket biztosító – területnek talán a legjobb indikátorai. A magam részéről a „talán”-t azért írom le, mert jelenleg még elveszünk a különböző növény- vagy állatcsoportok részletvizsgálatában, de – még – nincs aki szintetizálná (újra?!) a felhalmozott ismereteket. Talán még nem jött el az ideje?! Egy biztos, hogy az adott táj változásait legfeltűnőbbben a madarak mozgása – megjelenése, a populáció növekedése vagy csökkenése, esetleg hirtelen eltűnése stb – érzékelteti a lakosság számára.³

A vidéken 1981–1987 közti időben mintegy 45 terepnapot töltöttem. Gyakorlatilag minden évszakban jártam a terület valamely részén.⁴ Megfigyeléseimhez 10x50-es Zeiss távcsövet használtam.

Köszönetet mondok HOMOKI Lajosnak (Sárréti Múzeum, Szeghalom), aki sokat segített a terület megismerésében, és az ő megfigyeléseit is felhasználhattam munkám összeállításakor.

Ebben a dolgozatban elsősorban a jelzett időszak madártani helyzetét igyekeztem rögzíteni. Ugyanakkor célszerűnek tartottam, hogy a szórvány irodalmi utalások és adatok alapján tekintsük át a régebbi előfordulásokat is.

A múlt adatai

1737-ben írta BÉL Mátyás: „Oly sok itt a daru, hogy nemcsak a zöld vetést, de már az érett gabonát is annyira pusztítják, hogy a lakosoknak sokszor aratásuk sincs.”⁵

1784-ben PETIK Ambrus: Békés megye leírása című művében olvashatjuk: „K⁶ Miben bővelkedik még ezen Ns. Vármege? F⁷ A' nád és gyékény termő rétekben, a' Napkeletről való Körösök körül lévő Mező-Városok', Faluhelységek', és puszták' határain, mellyben Vadak, és külömb, külömb némü Madarak sokasága szaporodik. K. Minevezetü Madarak

voltak, s' vannak ezen Ns. Vrgye' réttjeiben és Vadak az Erdőkben? F. Régente fátzán, és Császár Madarak is láttatnak, de minek utánna, a' Helységek Lakosokkal és marhákkal meg Szaporodtak volna, ugy meg fogyatkoznak, hogy azokból egyet sem láthatni. K. Hát minémű egyéb szárnyas állatok, vagy madarak közönségessebbek ezen, Ns. Vrgyében? F. A' megehető Égi Vad madarak között, a' Tuzok, Vadlud, Vad rétze, Daru, Snepf, Fajdtyuk, Fogoly, Szártsa, Vad galamb, Seregély, 's több afféle. K. Hát a' meg nem ehetők, miképen neveztetnek? F. Sas, Gödény, Hattyu, Kótság, Bagoly, Gém, Gólya, Halló, Varju, Szarka, Kakuk, Büdösbanka, Rigó, Szojkó, Fülemile, Stiglicz, Patsirta, Sármány, az elpusztíthatatlan Számtalan sok kárt tevő Veréb, Fűrj, Fetske, és több apró számtalan Madárkák."⁸

1811-ben írták a következő levelet a közeli Szeghalmon⁹

A' Járásbeli tisztségtől az érdemes Előljáróknak!
Szeghalmon

A' Katonaság részére szükségelt fekete tollak gyűjtése tárgyában az elmúlt február hó 3,^{ikáról} 136 szám alatt kiadott meghagyásnak immár haladéktalanul eleget tenni ezennel figyelmeztettnék. Szeghalom Martius 1.1811. esküdt" (aláírása).

1827-ben BERTALAN SZILÁGYI János biharnagybajomi ref.pap a következőket írja – többek közt – a Sárrétről, gyakorlatilag a bajomi és gyarmati határról: „De minden vizimadarak között, melyek a Sárrét mellyéken szeretnek tanyázni és költeni, megjegyzésre méltóbbak a gémek. A fészkelés idején legelsők a kalános gémek. Másodrendben a kék, fejeér gémek kis és nagyobb kócsagok. A nagy kócsagból 1826-ban négy darabot lőttek.”¹⁰

1839-ben írta GACSÁRI István kitűnő munkájában;¹¹ „...a vizi madaraknak pedig minden nemei, mint például gémek és azoknak minden fajai: oláhpap (*Ardea Nyctico-vax*),¹² vadlud, vadrucza, szárcsa, sirály vagy csüllő és a schnepfeknek egyéb fajai, buvár, vizityuk, vizibika, saska, vöcsök és több effélék. Van kevés hattyu és kócsag is, melyeknek tollai igen szépek és drágák. Nagy árvíznek idején találtnak gödények is, ahonnan a Nagy-Sárrétében egy tiszta, ahol tojni szoktak, Gödényes-tisztának neveztetik. – A gólyák, fecskék, darvak és tuzokok iszonyu sereggel vagynak: ősszel pedig az ugy mondatott lillickik, melyek vadludaknak fajai és az őszi vetésben nagy károkat tesznek.”¹³

1851-ben megjelent könyvében FÉNYES Elek a következőt írja madártani vonatkozásban; „Füzes-Gyarmat, magyar mváros Békés vmegyében, a Sárrét szélén, ... nádas tavaiban a vizimadarak ezerenként tanyáznak, s ezek közt a kócsagok különösen említést érdemelnek;...”¹⁴

1887-ben WENZEL Gusztáv a Magyarország mezőgazdaságának története című művében a Tiszántúlra is jellemzően ezt írja; „A nagy vadászat tárgyai... a szárnyasok közül pedig a fajdok, kócsagok, tuzokok stb; kevésbé a sasok, keselyük stb. A kis vadászathoz... (*tartóznak*) ... a szárnyasok közül a daruk, a vadludak, vadkacsák és u.n. kismadarak stb.”¹⁵

1891-ből a következőket olvashatjuk BALLAGI Aladártól¹⁶; „Elég legyen annyit említenem, hogy kócsag, daru, vizi bika, a gémek, ruczák és sirályok tömérdek fajtája, szárcsa, vöcsök, libucz, káratona, vizi tyuk, *halász-sas* vagy *halász-farkas*¹⁷ (másutt fekete szalonka, stb lepi el ezrivel a nádat, bozótot, mocsarakat.

Ezek után éltek még nem rég – százával – a *pákászok*, a míg t.i. megélhettek. Ma már igen kevesen vannak. A pákász nem túrja a földet, napszámba se jár, hanem a kész után nyul, azaz *pákáskodik*, csónakon csáklázva a nád-sikátorok között, egész addig az ormágyig, hol nád-kunyhóját fölütötte. Csikász, törész, halász és vadász egy személyben. Estenden lesben áll a vakvarjura, a vasgémre s a drága tollu, nehezen elejthető kócsagra; lószórból sodrott törhurkokkal ejti meg a nagyobb szárnyasokat. Pusztá kézzel szedi a nadályt, czombtövig fölgyürt gatyában gázolván a vizet. Tavasszal nagy tapintattal keresi

föl a libák, ruczák, szárcsák és szalonkák fészkei, hogy elszedje tojásaikat. A vadliba és tőke-ruca tojásait eladja a környékelieknek, kik e madarakat kiköltvén, udvarukon vagy a gyepon tartják, ép úgy mint a szelid libákat. ...Szóval e lápi ember sok mindenbe kap, de sok mindenhez ért is. Mintha minden tehetsége szemeibe s füleibe szállott volna, mindkettő olyan éles, mint akár a vadmadáré, melynek természetét jóformán magára ölté. Ért is a vízi madarak nyelvén, s ismeri nemcsak testi formájukat, de minden szokásukat is.”

1896–97-ben megjelent művében olvashatjuk KARÁCSONYI Jánostól,¹⁸ „Gólyák, darvak, vadludak, vadrécék ezrei vigan éltek a Három-Köröstől és Berettyótól öntözött rét-ségen, sőt a kócsagok is olyan bőven voltak, hogy pl. 1797-ben a megye küldte a kócsagtollakat a nemestertőrség számára Bécsbe, számszerint 103-at.,,

1938-ban jelent meg – mindeddig az egyetlen munka, mely megyénk madárvilágát igyekezett feltárni.¹⁹ Csath András a következőket írta – többek közt – a Sárrétek ill. Füzesgyarmat madárvilágáról:

„Kipusztult madaraink közül a Sárréten élt a gödény is (*Pelecanus onocrotalus* L.) vagy ahogy őseink nevezték a batona, vagy botona. Innen a Biharnagybajom határában elterülő nagy rét neve ma is „Batonás rét”. (Dr. GYÖRFFY István: Nagykunsági Krónika.)²⁰

„Hazai ornithologusaink közül a múlt században egyedül ZEIK Miklós nagyenyedi tanár járt ezen a vidéken, mikor Erdélyből elmenekült és hosszabb ideig Tiszaroffon tartózkodott. Így járt a Sárrét nyugati részén Ecseg pusztán. Idevonatkozó feljegyzései a következők: 1849 április 17–19. Sártóközi expedíció Ecseg mellett a Sárrét nyugati széléről:

Sok bíbic, pajzsos cankók, kanalas gém egy darab, sok szürke gém, ahol a kárókatonák halásznak. *Carbo cormoranus*²¹ több százak költözve és halászva. Nagy kócsag 8–10, félénkek. A tavaszi vonulás lévén több északi kacsát és bukót (*Mergus*) említ.,²²

„Kétszer arattunk uram – meséli CSÜLLÖG Mihály 93 éves vésztői ember. A birkából meg a nádból. Tavasszal kimentünk a birkával és folyton a rétet jártuk. 1860-ban olyan suttyógyerek voltam, húsvétra 95 vadlibatojást küldtem haza. Volt itt vadmadár rengeteg. A sok vadruca, vadliba meg a szép fejérgémek. Sok volt a kalános gém, az avasban fészkeltek. A réten még a 60-as években fészkel a daru.”²³

„Szentén a rétetjáró, ma már²⁴ 90 felé járó öreg emberek SZILÁGYI Sándor és RÁBAI Ferenc vésztői lakosok. Igazi régi magyar típusok. Minden szavukból kiérzik, hogy mennyire szerették azt a világot. SZILÁGYI Sándor mesélte, hogy legénykorában még szedett kócsagtollat 1876-ban. Napokig járt, míg megtalálta fészket az avasban. A szárcsa, bíbictojást, csónakszámra szedték. Egyszer a 70-es években történt – mesélte az öreg – hogy a legelőn nagy fehérséget láttak. Ott voltak a ladányi (Püspökladány) pásztorok és fogadtak, hogy most behajtják az uraság gulyáját, kerítsék be. El is indultak, hogy a gulyát közrefogják. Hát mikor közel értek, felrepült a „gulya”, mert gödények voltak. Azóta fennmaradt a példaszó: „Igyunk mint ladányiak a gödényre.” RÁBAI Ferenc mesélte, hogy sok volt a vörös gém, kék gém, fehér gém s kalános gém 1870-ig. 1870 után „part közé vették a vizet”, azóta a vadmadarak is eltűntek. 1869–70-ben 2 darufiókát szedtek a rében s fel is nevelték. 1870-ben még sok kárókatona fészkel itt. Sokszor kergették őket, amint a nyílt vizeken csapatostól halásztak. A 60-as években volt Vésztőn egy pákászember, aki a lányának 12 párnáját vadmadár tollal töltötte meg, mikor férjhez adta. Hogy ez milyen toll lehetett, azt ma már nehéz volna eldönteni. Annyi tény, hogy ez a híradás is az akkori madárbőrségre vall. A 80-as években odalett a rét²⁵ A vizet levezették, a nádast felgyújtották, azután legelő lett. Pár évig a jószág járta, azután belevágott az eke: szántóföld lett.”²⁶

1938-ban CSATH a következő fajokat említi konkrétan Füzesgyarmat területéről;

- „3. Búbos vöcsök. *Podiceps cristatus*. L. Ezelőtt 20–30 évvel tömegesen fészkelte a Sárreten Vésztő, Füzesgyarmat vidékén a nagyobb nádasokban.”²⁷
- „21. Fehér gólya. *Ciconia alba*. BECHST. A megye nyugati és déli részein is előfordul, de legtöbb van a szeghalmi járásban. Vésztőn, Szeghalmon, Füzesgyarmaton mindenütt sok fészket láthatunk.”²⁸
- „14. Széki csér. *Glareola pratincola*. L. Szikes legelőkön néha előfordul. Elejtett példányok: Gyoma, Kétegyháza, Füzesgyarmat.”²⁹
- „22. Erdei cankó. *Totanus ochropus*. L. Nyár végén nedves esztendőben vizes legelőkön előfordul. Megfigyelték Gyomán és Füzesgyarmaton.”³⁰
- „28. Reznek. *Otis tetrax*. L. Kétegyházán 1913-ban lőttek egy példányt. Füzesgyarmat határában Bucsatelepen is megfigyelték az elmúlt években. Más adataim előfordulásáról nincsenek.”³¹

Ha a térségben élt gazdászok, erdészek, vadászok és halászok magánjegyzeteit megtalálhatnánk és átnézhetnénk, nyilván rendkívül fontos további madártani adatoknak juthatnánk birtokába. Bízom benne, hogy még ezt is megérem...

* * *

„A múlt adatai” kétségtelenül tele vannak jószándékú, de inkább irodalmi jellegű megjegyzésekkel és utalásokkal. Ugyanakkor dokumentációs értéküket nem vonhatjuk kétségbe, hiszen a legjobb szándék vezette a szerzőket az egykori állapotok rögzítésében. A mo-csárvidék madárvilágára vonatkozó valóságos adatok valószínűleg sokkal gazdagabbak lennének, ha lett volna akárcsak egy írástudó pákász... (Feltéve, hogy jegyzetei fennmaradtak volna.) Amikor 1891-ben megjegyzik, hogy a pákászok „minden szokásukat is” ismerték a madaraknak, vajon nem az ő-ökológus vagy etológus példáját említik?...

Szintén 1891-ben, a „Monarchia”-féle kötetben jelent meg ZSILINSZKI Békés megyei cikke, amelyből sajnos hiányzik a minimális természetrajzi tájékoztatás is, bár mint történész általában igen sokmindenről tudott és írt...

Kétségtelen, hogy mindmáig az egyetlen megyei összefoglaló faunisztikai jellegű madártani munka CSATH András 1938-ban megjelent könyve. Szinte egyedülálló munka még a tágabb DK-alföldi térségben is. Ráadásul a – tudom, hogy szegény – dobozi tanító magánkiadásában jelent meg a 63 oldalas kis könyv. Ez a téma egy külön cikk tartalma lehetne...

Nemsokára elmúlik a XX. század, mely valószínűleg jelentős mérföldkő lesz a földi élet továbbfolytatásában. A múlt lokális emlékeinek legparányibb madártani morzsaadatait is össze kell gyűjtenünk, hogy „teljes” lehessen kulturális, természettudományos emlékezetünk is.

A vizsgált terület és természeti viszonyai

A vizsgált terület (Füzesgyarmat és környéke) állatföldrajzilag a közép-dunai faunakerület Alföld (Pannonicum) körzetébe, a Nagy-Alföld (Eupannonicum) faunájához tartozik.

Füzesgyarmat határának jelenlegi területe: 12 745 hektár.

A biotópok bár változatosak, de ma már a *mezőgazdasági kultúrterület az uralkodó* forma. Ezek mellett megtalálható a folyóvíz és annak árterülete, a szikes- és löszpuszta maradványok, a zombékos rétek, nádas „gödrök”, mélyedések, fasorok, gyümölcsösök, tanyás és zártabb emberi települések (majorok, de elsősorban maga Füzesgyarmat településrendszere), csatornák, erdőfoltok és újabban az olaj- és gázkutatás ipari környezete.

Az erdőterület jelenlegi megoszlása a következő:

DEFAG kezelésben:

Cséfán erdő (1–9 tag)	253 ha
Bárdahát erdő (10–22 tag)	236 ha
Hosszúí erdő (23–35tag)	<u>260 ha</u>
DEFAG összesen:	749 ha

Vörös Csillag MgTsz tulajdonában:

Füzesgyarmat	239 ha
Kertészsziget	<u>25 ha</u>
TSz összesen	<u>264 ha</u>
Mindösszesen	1013 ha

A határ nagyobb részét változó területi megoszlásban elsősorban a mezőgazdasági növények – általában nagy kiterjedésű – táblái határozzák meg. Rendkívül fontos, és változatos madárvilágot biztosít az erdők szigetszerű elhelyezkedése. A fészkelési szintek és táplálkozási lehetőségek itt a legváltozatosabbak. Különösen az erdők és más élőhelytípusok találkozási sávjain.

Az egykori löszpuszták parányi maradványfoltjai és a nagyobb kiterjedésű szikespusztai területek mellett még megtalálható a zombékos (Csikéri legelő egy része) és a semlyék (Kék-tó egy része) növénytársulása is. Mindezek természetes élőhelyet is biztosítanak a madárvilág kisebb létszámú, de ritka fajainak.

Legjelentősebb – és igen nagy szélső értékek közt változó – vízfolyás a Berettyó. Árterülete a gátak közt nagyobb részt kaszáló, keskeny fűzfás sávval. A Hosszúí és Bárdaháti erdők a gát hosszában helyezkednek el (természetesen „kívül”), igen gazdag és változatos élőhelyet biztosítva mindenfajta élőlénynek.

Igen fontos élőhelytípus az ún. Kék-tó, a Csikéri legelő szomszédságában, melynek védetté nyilvánítását növénytani és madártani értékei miatt egyaránt szorgalmazták a helyi lokálpatrióták és szakemberek egyaránt a '80-as évektől, mindeddig sikertelenül. A jeles terület Szeghalom és Füzesgyarmat közt terül el.³²

A mégoly vegyes értékű, de mégiscsak kertekkel és díszfákkal telepített emberi település is számos fajnak biztosít élőhelyet. Füzesgyarmat területén az egykori kastélypark maradványa – a strandfürdő területe – szintén változatos biotóp.

Faunakatalógus

A faunakatalógus táblázatszerű összeállításakor ARADI – FINTHA halápi dolgozatában³³ is használt – rövidítéseket és jelzéseket alkalmaztam.

Az előfordulás értéke szerint:

- A = gyakori, rendszeres fészkelő;
- B = közepes számú, rendszeresen fészkelő;
- C = ritka fészkelő;
- D = átvonuló, kóborló vagy téli vendég;
- E = fészkelésidőben megfigyelt faj, melynek költése nem bizonyított;
- F = ritkán megfigyelt faj.

A biotóphoz való hűség szerint:

- 1 = nyíltvízen, vízparton;
- 2 = nádas-, gyékényes foltokban;
- 3 = nedves réten;
- 4 = száraz réten;
- 5 = fás vegetációban;
- 6 = emberi települések környékén.

A fészkelés helye szerint:

- a = koronaszintben;
- b = fatörzs-szinten;
- c = cserjeszintben;
- d = gyepszintben
- e = odúban, üregben;
- f = emberi építmények adta helyen.

Táplálkozás szerint:

- + = növényevő
- * = húsevő
- x = vegyesevő

A faunatípusok rövidítéseinek jegyzéke.³⁴

Arkt.=arktikus; Eu.=európai; Eu-turk.=euro-turkesztán; Hol.=holarktikus; Ind-afr.=indo-afrikai; K=kínai; Kozm.=kozmetopolita; Med.=mediterrán; Óvil.=óvilági; Pal.=palearktikus; Pal-xerom.=paleo-xeromontán; Szib.=szibériai; Szib-kanad.=sziberio-kanadai; Turk-med.=turko-mediterrán; Aeth.=etiópiai;

Névjegyzék³⁵

Podicipitiformes – Vöcsökalakúak

4.	<i>Podiceps ruficollis</i> = kis vöcsök	Óvil.	C1d*
7.	<i>Podiceps cristatus</i> = búbos vöcsök	Óvil.	B1d*

Ciconiiformes – Gólyaalakúak

13.	<i>Ardea cinerea</i> = szürke gém	Pal.	E2*
14.	<i>Ardea purpurea</i> = vörös gém	Ind-afr.	F2*
15.	<i>Ardeola ralloides</i> = üstökösgém	Aeth.	F1*
16.	<i>Bubulcus ibis</i> = pásztorgém	Ind-afr.	E2* ³⁶
18.	<i>Egretta garzetta</i> = kis kócsag	Óvil.	C5*
19.	<i>Nycticorax nycticorax</i> = bakcsó	Kozm.	C5a*
20.	<i>Ixobrychus minutus</i> = pocgém	Óvil.	B2d*
21.	<i>Botaurus stellaris</i> = bölömbika	Pal.	C2d*
22.	<i>Ciconia ciconia</i> = fehér gólya	Pal.	B6f*
23.	<i>Ciconia nigra</i> = fekete gólya	Pal.	D3*
25.	<i>Platalea leucorodia</i> = kanalasgém	Óvil.	F1*

Anseriformes – Lúdalakúak

31.	<i>Anser albifrons</i> = nagy lilik	Arkt.	D3+
32.	<i>Anser erythropus</i> = kis lilik	Pal.	D3+
33.	<i>Anser fabalis</i> = vetési lúd	Pal.	D3+
41.	<i>Anas platyrhynchos</i> = tőkés réce	Hol.	A2dx
42.	<i>Anas querquedula</i> = bőjti réce	Pal.	B2dx
43.	<i>Anas crecca</i> = csörgőréce	Hol.	D1x
44.	<i>Anas acuta</i> = nyílfarkú réce	Pal.	C1dx
48.	<i>Anas clypeata</i> = kanalas réce	Hol.	C1dx
50.	<i>Aythya ferina</i> = barátréce	Pal.	B1dx
52.	<i>Aythya nyroca</i> = cigányréce	Turk-med.	C2dx

Falconiformes – Súlyomalakúak

67.	<i>Accipiter gentilis</i> = héja	Hol.	C5a*
69.	<i>Accipiter nisus</i> = karvaly	Pal.	C5a*
71.	<i>Buteo buteo</i> = egerészölyv	Hol.	B5a*
72.	<i>Buteo lagopus</i> = gatyásölyv	Arkt.	D5*
80.	<i>Haliaeetus albicilla</i> = réti sas	Pal.	D5*
84.	<i>Circus cyaneus</i> = kékes rétihéja	Hol.	D2*
87.	<i>Circus aeruginosus</i> = barna rétihéja	Pal.	C2*
92.	<i>Falco subbuteo</i> = kabasúlyom	Pal.	E5*
94.	<i>Falco columbarius</i> = kis súlyom	Hol.	D5*
95.	<i>Falco vespertinus</i> = kék vércse	Pal.	B5a*
97.	<i>Falco tinnunculus</i> = vörös vércse	Óvil.	B5a*

Galliformes – Tyúkalakúak

101.	<i>Perdix perdix</i> = fogoly	Eu.-turk.	B4dx
102.	<i>Coturnix coturnix</i> =fűrj	Óvil.	C4dx
103.	<i>Phasianus colchicus</i> = fácán	K.	A5dx

Gruiformes – Darualakúak

104.	<i>Grus grus</i> =daru	Pal.	D4x
106.	<i>Rallus aquaticus</i> = guvat	Pal.	F2x
107.	<i>Crex crex</i> = haris	Eu.	F3x
110.	<i>Porzana porzana</i> = pettyes vízcicsibe	Eu.	B2dx
111.	<i>Gallinula chloropus</i> = vízityúk	Kozm.	B2dx
113.	<i>Fulica atra</i> = szárcsa	Pal.	B2dx
115.	<i>Otis tarda</i> = tűzok	Pal.	C4dx

Charadriiformes – Lilealakúak

120.	<i>Vanellus vanellus</i> = bfbic	Pal.	A3d*
129.	<i>Numenius arquata</i> = nagy póling	Pal.	D3*
130.	<i>Limosa limosa</i> = goda	Pal.	B3d*

133.	<i>Tringa totanus</i> = piroslábú cankó	Pal.	E3*
143.	<i>Gallinago gallinago</i> = sárszalonka	Hol.	C2d*
144.	<i>Scolopax rusticola</i> = erdei szalonka	Pal.	D5*
154.	<i>Philomachus pugnax</i> = pajzsoscankó	Pal.	D3*
173.	<i>Larus ridibundus</i> = dankasirály	Pal.	E1x
177.	<i>Chlidonias hybrida</i> = fattyúszerkő	Óvil.	D1*
179.	<i>Chlidonias niger</i> = kormos szerkő	Hol.	B1d*

Columbiformes – Galambalakúak

190.	<i>Columba palumbus</i> = örvös galamb	Eu-turk.	B5a+
191.	<i>Streptopelia turtur</i> = vadgerle	Eu-turk.	A5c+
192.	<i>Streptopelia decaocto</i> = balkáni gerle	Ind-afr.	A6a+

Cuculiformes – Kakukalakúak

193.	<i>Cuculus canorus</i> = kakuk	Pal.	B5c*
------	--------------------------------	------	------

Strigiformes – Bagolyalakúak

199.	<i>Athene noctua</i> = kuvik	Turk-med.	B6ef*
200.	<i>Strix aluco</i> = macskabagoly	Pal.	B5a*
202.	<i>Asio otus</i> = erdei fülesbagoly	Hol.	A5a*

Caprimulgiformes – Lappantyúalakúak

205.	<i>Caprimulgus europaeus</i> = lappantyú	Pal.	A5d*
------	--	------	------

Coraciiformes = Szalakótaalakúak

207.	<i>Alcedo atthis</i> = jégmadár	Óvil.	E1*
208.	<i>Merops apiaster</i> = gyurgyalag	Turk-med.	E5*
209.	<i>Coracias garrulus</i> = szalakóta	Eu-turk.	C5e*
210.	<i>Upupa epops</i> = búbosbanka	Óvil.	B5e*

Piciformes – Harkályalakúak

212.	<i>Picus viridis</i> = zöld küllő	Eu.	A5e*
214.	<i>Dryocopus martius</i> = fekete harkály	Pal.	B5e*
215.	<i>Dendrocopos maior</i> = nagy fakopáncs	Pal.	B5e*
216.	<i>Dendrocopos syriacus</i> = balkáni fakopáncs	Med.	B5e*

Passeriformes – Verébalakúak

222.	<i>Galerida cristata</i> = búbospacsirta	Pal.	A4d*
224.	<i>Alauda arvensis</i> = mezei pacsirta	Pal.	B4d*
226.	<i>Hirundo rustica</i> = füstifecske	Hol.	A6f*
227.	<i>Delichon urbica</i> = molnárfecske	Pal.	A6f*
229.	<i>Oriolus oriolus</i> = sárgarigó	Óvil.	A5a*
232.	<i>Corvus cornix</i> = dolmányos varjú	Pal.	B5ax

233.	<i>Corvus frugilegus</i> = vetési varjú	Pal.	B5ax
234.	<i>Coloeus monedula</i> = csóka	Pal.	B6efx
235.	<i>Pica pica</i> = szarka	Pal.	A5a*
237.	<i>Garrulus glandarius</i> = szajkó	Pal.	A5ax
240.	<i>Parus maior</i> = széncinege	Pal.	A5c*
241.	<i>Parus caeruleus</i> = kék cinege	Eu.	A5c*
246.	<i>Aegithalos caudatus</i> = őszapó	Pal.	B5c*
247.	<i>Remiz pendulinus</i> = függőcinege	Pal.	C5c*
249.	<i>Sitta europaea</i> = csuszka	Pal.	E5b*
254.	<i>Troglodytes troglodytes</i> = ökörzem	Hol.	D5*
255.	<i>Turdus viscivorus</i> = léprigó	Eu-turk.	D5x
256.	<i>Turdus pilaris</i> = fenyőrigó	Szib.	D5*
257.	<i>Turdus philomelos</i> = énekes rigó	Eu.	B5cx
258.	<i>Turdus iliacus</i> = szőlőrigó	Szib.	D+
261.	<i>Turdus merula</i> = fekete rigó	Pal.	A5cx
263.	<i>Oenanthe oenanthe</i> = hantmadár	Pal.	B4e*
266.	<i>Saxicola torquata</i> = cigány-csaláncsúcs	Pal.	B4d*
267.	<i>Saxicola rubetra</i> = rozsdás csaláncsúcs	Eu.	B35d*
273.	<i>Erithacus rubecula</i> = vörösbegy	Eu.	E5*
278.	<i>Acrocephalus arundinaceus</i> = nádirigó	Eu-turk.	B2c*
279.	<i>Acrocephalus scirpaceus</i> = cserregő nádíposzáta	Eu.	B2c*
285.	<i>Sylvia atricapilla</i> = barátkaposzáta	Eu.	A5c*
288.	<i>Sylvia communis</i> = mezei poszáta	Eu-turk.	B5c*
289.	<i>Sylvia curruca</i> = kis poszáta	Eu-turk.	B5c*
293.	<i>Regulus regulus</i> = sárgafejű királyka	Pal.	D5*
295.	<i>Muscicapa striata</i> = szürke légykapó	Eu-turk.	B5b*
306.	<i>Motacilla alba</i> = barázdabillegető	Pal.	B6f*
308.	<i>Motacilla flava</i> = sárga billegető	Pal.	B3d*
309.	<i>Bombycilla garrulus</i> = csonttollú	Szib-kanad.	D5+
311.	<i>Lanius minor</i> = kis őrgébics	Eu-turk.	C5a*
313.	<i>Lanius collurio</i> = töviszúró gébics	Pal.	B5c*
314.	<i>Sturnus vulgaris</i> = seregély	Eu-turk.	A5ex
315.	<i>Pastor roseus</i> = pásztormadár	Turk.	F4x
316.	<i>Passer domesticus</i> = házi veréb	Pal.	A56abefx
317.	<i>Passer montanus</i> = mezei veréb	Pal.	A56befx
318.	<i>Coccothraustes coccothraustes</i> = meggyvágó	Pal.	E5x
319.	<i>Carduelis chloris</i> = zöldike	Eu-turk.	B5a+
320.	<i>Cardualis carduelis</i> = tengelic	Eu-turk.	A5a+
322.	<i>Carduelis cannabina</i> = kenderike	Eu-turk.	D4+
327.	<i>Pyrrhula pyrrhula</i> = süvöltő	Pal.	D5+
332.	<i>Fringilla coelebs</i> = erdei pinty	Eu.	A5cx
334.	<i>Emberiza citrinella</i> = citromsármány	Pal.	A5cx
335.	<i>Emberiza calandra</i> = sordély	Eu-turk.	B5dx
339.	<i>Emberiza schoeniclus</i> = nádi sármány	Pal.	E2x

Összegzés

Füzesgyarmat térségében 120 faj előfordulását sikerült megállapítani. Kizárólag a megfigyelt fajok kerültek be a jegyzékbe. A névjegyzék táblázatban első helyen látható sorszám azonos a Magyarország madarainak névjegyzékében található hivatalos sorszámmal.

A 120 fajból – különböző gyakorisággal – 80 költőfaj van.

A = gyakori, rendszeres fészkelő	24 faj
B = közepes számú, rendszeresen fészkelő:	40 faj
C = ritka fészkelő:	<u>16 faj</u>
össz:	80 faj

A fentiekén kívül 11 olyan faj van, melyet fészkelési időben sikerült ugyan megfigyelni, de költése nem bizonyított.

A fajok faunatípusok szerinti megoszlása az alábbi:

Arkt.	= 2 faj	Óvil.	= 11 faj
Eu.	= 10 faj	Pal.	= 55 faj
Eu-turk.	= 13 faj	Pal-xerom.	= 0 faj
Hol.	= 14 faj	Szib.	= 2 faj
Ind-afr.	= 3 faj	Szib-kanad.	= 1 faj
K.	= 1 faj	Turk-med.	= 3 faj
Kozm.	= 2 faj	Aeth.	= 1 faj
Med.	= 1 faj	Turk.	= 1 faj

A domináns faunatípusok %-os jelenléte a következő:

Palearktikus	= 45,83%
Holarktikus	= 11,66%
Euro-turkesztáni	= 10,83%
Európai	= 8,33%
Indo-afrikai	= 2,50%
Mediterrán	= 0,83%

E dolgozat elsődleges célja, hogy a vizsgált időszakban Füzesgyarmatról és határáról egy olyan madártani leltárt adjon, mely a későbbi vizsgálatokhoz is felhasználható. Ugyanakkor remélem, hogy a füzesgyarmati táj honismeretéhez is szolgálatot tesz.

Jegyzet

- Amennyiben egyáltalán volt a megjelent kötetben természettudományos dolgozat! Ilyenek voltak pl.: *Vésztő története* Szerk.: SZABÓ Ferenc, Kiadó: Nagyközségi Tanács, Vésztő, 1973.
Békés megye gazdasági földrajza Szerk.: KRAJKÓ Gyula–SZABÓ Ferenc, Békéscsaba, 1974.
- Az antropogén behatás természetesen már „régóta” befolyással van a táj és az adott élővilág változására, de gyakorlatilag (pl. a XX. században) mindig egy konkrét időszak élővilágát igyekeznénk leírni. Emiatt kellene jónéhány dolgozatot újrafogalmazni, újraértelmezni, hiszen csak az adott tér és idő viszonylatában lehetnek konkrétak

megfigyeléseink; de mindenképpen nagyképűség egy terület élővilágáról ex katedra „időtlén” kijelentéseket, leírásokat tenni.

3. Természetesen e változást a valóságban szinte számtalan – rendszertanilag nagyrészt azonosítható – biológiai változás előz meg, de ez a leglátványosabb... (Talán.)
4. Részletesebb – az egykori Sárretra vonatkozó – feldolgozásom a tervezett Sárrei élővilága (Sárrei Múzeum, Szeghalom) című kötetben várható.
5. BÉL Mátyás (1737): *Notitia Hungariae novae hist. geogr. etc* Vienne, III.
6. K'=kérdés
7. F'=felelet
8. PETIK Ambrus: Békés megye leírása. 1784. Kiadta: Erkel Ferenc Múzeum, Gyula 196., 47–48. old.
9. A szeghalmi levél címe: *Szeghalom Előjáróságának címzett levél, melyben fekete tollak gyűjtését, ill. beadását kéri a járásbeli tisztségviselő*. Kézirat. L. szám: 74.42.1108.1. Szeghalom, Sárrei Múzeum Adattára. (Megjegyzés: A régi tanácsháza – D'Orsay kastély – padlásáról került elő 1974-ben!) Fontosnak tartom még a következők megjegyzését: írja a „Bihar vármegye faunája” (In 242. o.-on)
„Magyar íbisz, Fekete sneff, *Ibis falcinellus*, *Plegadis falc.*, L. Ezt a szép gázló madarat sokszor összetévesztik az egyiptomiak „szent íbisz” madarával, pedig egészen más faj. Az egyiptomi szent íbisz Európában nem költ és csak egynéhányszor figyelték meg Görögországban. A magyar íbisz Dél-Európa lakója, hazánkban a déli mocsaras helyeken a Duna és a Tisza mellékén fészkel. Sokszor megszokott fészkelő helyéről eltűnik és áttelepszik máshová. Innen van az, hogy Bihar északnyugati mocsaras helyein majdnem minden esztendőben látható néhány példány. Régebben a Sárreten is fészkel.
A magam részéről biztosnak tartom, hogy elsősorban a batla (*Plegadis falcinellus*) rendszeres fészkeléséről lehet szó. Csak ez tette lehetővé, hogy erről a vidékről szállítsák rendszeresen a birodalmi igényeket kielégítő „fekete tollak”-at.
Másodsorban a kis kócsag (*Egretta garzetta*) fekete színű változatai jöhetnek szóba valószínűleg. Az utóbbiakból mindig (!?) kevesebb volt.
10. Aquila XVII. évf., 1920. 66.p.
11. GACSÁRI István (1839): *Füzesgyarmati krónika*. Kézirat. Másolat, a szeghalmi Sárrei Múzeum Adattárában. 62.p.
12. Bakcsó, mai latin nevén *Nycticorax nycticorax* L. 1758.
13. Kiemelés R. Zs.-tól.
14. FÉNYES Elek (1851): *Magyarország geographiai szótára*. Bp., II. kötet, 64.p.
15. WENZEL Gusztáv (1887): *Magyarország mezőgazdaságának története*. Budapest. MTA. 1887. 336.p.
16. BALLAGI Aladár (1891): A bihari síkság. In: Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képben. Magyarország II. kötete 420.p.
17. Eredeti kiemelés az idézetekben – a továbbiakban is.
18. KARÁCSONYI János (1896): *Békés vármegye története*. Gyula.

19. CSATH András (1938): *Békés vármegye madárvilága hajdan és ma*. Gyula, a szerző kiadásában.
20. CSATH, id. mű. 9.p.
21. *Carbo cormoranus* = *Phalacrocorax carbo* L. 1758 = Kárókatona
22. CSATH, id. mű. 10.p.
23. CSATH, id. mű. 11.p.
24. a „ma már” = 1938-ban!
25. Száz (100) éve... (R. ZS.)
26. CSATH, id. mű. 12.p.
27. CSATH, id. mű. 28.p.
28. CSATH, id. mű. 30.p.
29. CSATH, id. mű. 43.p.
30. CSATH, id. mű. 44.p.
31. CSATH, id. mű. 45.p.
32. KERTÉSZ Éva: *Szeghalom Csikéri-legelő természeti értékeinek általános jellemzése*. Békéscsaba, Múzeum, Term.tud. Adattára, lelt. sz.: 1680–1983.; MIKLYA Jenő: *Védetté nyilvánítási javaslatok Szeghalom térségében*. Békéscsaba, Múzeum, Term.tud. Adattára, lelt. sz.: 1716–1985.; HOMOKI Lajos: *Szeghalom környékének 1985. évi főbb florisztikai és faunisztikai adatai*. Békéscsaba, Múzeum, Term.tud. Adattára, lelt. sz.: 1763–1986.; HOMOKI Lajos: *Vegyes természet megfigyelések Szeghalom térségéből*. Békéscsaba, Múzeum, Term.tud. Adattára, lelt.sz.: 1779–1986.
33. ARADI Csaba – FINTHA István: *Madarak (Aves)*. In: Tanulmányok Haláp élővilágáról. (Különlenyomat a Debreceni Déri Múzeum 1974. évi Évkönyvéből.)
34. VOOUS, K. H.: *Die Vogelwelt Europas und ihre Verbreitung*. Hamburg u. Berlin, 1962.
35. KEVE András: *Magyarország madarainak névjegyzéke* Bp., 1984.
36. HOMOKI Lajos 1985-ben tett megfigyelése 2 pld.-ról.

RÉTHY Zsigmond
Munkácsi Mihály Múzeum
H-5600 BÉKÉSCSABA
Széchenyi u. 9.